

NOS

Medlemsorgan för Föreningen Natur och Samhälle i Norden. Utkommer med 4 nummer per år. Nr 1/1997



Programförklaring

Föreningen Natur och Samhälle i Norden (FNSiN) är en partipolitiskt obunden, ideell förening. Föreningen vill samla intresserade av miljöfrågor och levnadsvillkor till ett allsidigt studium av natur och samhälle. Att upptäcka **TILLSAMMANS** är vår grundidé. I FNSiN möts människor med allehanda intressen.

Vi arrangerar **EXKURSIONER** till intressanta områden. Vi har gjort resor till Gotska Sandön, Bornholm, svenska fjällen och flera svenska landskap. Vi har paddlat kanot i Bergslagen, Sörmland och Uppland där vi allt efter intresse kunnat studera fauna, flora, arkeologi och kulturhistoria. Vi har firat midsommar i Halland och i Skåne. Vi har plockat svamp i skogarna kring Stockholm och tranbär på hälsingemyrar.

Vi arrangerar årligen **EXPEDITIONER** till områden nära och fjärran. Lofoten, Färöarna, Island, Spetsbergen, Grönland, Alaska, Hebriderna, New Foundland och Labrador är några av de områden som vi har besökt. Varje resa förbereds genom studiecirklar och redovisas i artikel- eller bokform.

Vi arrangerar **STUDIECIRKLAR**. Några ämnen har varit skärgården, energi, fjällkunskap, ortnamn, foto, modern isländska, geologi och meteorologi.

Vi arrangerar **FÖREDRAG** i en mängd aktuella ämnen såsom lågenergismhället och bostadsmiljöer. Ofta berättar långväga resenärer till egna bilder om sina upplevelser runt om i världen.

Vi arrangerar **MILJÖPOLITISKT**: Nedre Dalälven, Tyresta-Åva, Järvafältet och Norra Djurgården är några av de områden som vi har engagerat oss för.

Som Du ser har FNSiN en mångsidig karaktär där Ditt speciella intresse blir tillgodosett och där Du genom Din medverkan kan berika föreningen. Dessutom glömm vi inte bort att ha trevligt. Som medlem är Du välkommen att delta i dessa arrangemang. Resor och utflykter genomförs till låga självkostnadspriser.

Som medlem får Du dessutom medlems-tidskriften NOS, fylld av intressanta artiklar.

FNSiN

*Föreningen
Natur och Samhälle i Norden*

Föreningens adress:
Box 49015, 100 28 Stockholm

Lokal i Stockholm:
För närvarande ingen, men det kommer

Postgiro:
50 31 97 - 6 Huvudkonto
67 01 50 - 2 Medlemsavgifter
60 80 83 - 2 Beställning av skrifter

Ansvarig utgivare:
Anders Schærström
Kometvägen 49, 183 48 Täby
08-758 30 03(b), 08-665 29 17(a)

Nästa NOS: Utkommer mars 1997

Material till NOS skickas till:
PeO Sundqvist
Grubbens gata 9, 112 32 Stockholm
08-653 71 92(b)

FNSiN Funktionärer 1997

Styrelse:

Ordförande

Anders Schærström
Kometvägen 49
183 48 Täby
08-758 30 03 (b), 08-665 29 17 (a)

Vice ordf

Pia Eriksson
Vipphavrev. 12
178 35 Ekerö
08-560 330 27 (b), 08-705 77 26 (a)

Sekreterare

PeO Sundqvist
Grubbens gata 9
112 32 Stockholm
08-653 71 92 (b)

Kassör

Erik Elvers
Illerstigen 28
170 71 Solna
08-85 84 88 (b), 08-788 29 98 (a)

Övriga ledamöter:

Ola Eriksson
Vipphavrev. 12
178 35 EKERÖ
08-560 330 27 (b), 08-726 34 91(a)

Birgitta Traxel
Vesslevägen 40 nb
161 40 Bromma
08-25 03 35 (b), 08-616 21 96 (a)

Kaj Valtersson
Gränsholmsbacken 5
127 42 Skärholmen
08-710 18 92 (b), 08-16 23 91 (a)

Bo Zachrisson
Birkagatan 2
113 36 Stockholm
08-31 02 33 (b), 08-16 22 18 (a)

Programkommitté:

Kaj Valtersson
Gränsholmsbacken 5
127 42 Skärholmen
08-710 18 92 (b), 08-16 23 91 (a)

Liisa Holopainen
Alstaviksvägen 5
117 33 Stockholm
08-428 89 49(B)

Claes Göran Ström
Örnbacken 28
126 51 Hägersten
08/19 12 52 (b)

Kontaktpersoner:

FNSiN-Höga kusten
Lena Hermansson
Svanö 35
872 93 Lunde
0612-303 50 (b)

FNSiN-Uppland
Sven A Nyberg
Valthornsvägen 31
752 50 Uppsala
018-40 47 70 (b)

FNSiN-Värmland
Lena Sewall
Älvrosgatan 4
654 61 Karlstad
054-18 68 75 (b)

FNSiN-Östergötland
Håkan Bley
Sköldvägen 18
616 33 Åby
011-631 69 (b), 011-19 11 04 (a)

Medlemsavgiften 1997:

Fullbetalande medlem	120 kronor
Ny d.o efter 1/7	60 kronor
Familjemedlem	25 kronor

Betala till postgiro 67 01 50-2 !!

Foto på framsidan: Harri Sokolov

Välkommen till ett nytt år med FNSiN!

Prövningar kan vara nyttiga och under året har vi i FNSiN råkat ut för några sådana som tvingat oss till eftertanke och kanske djupare diskussioner än på länge om föreningens framtid, t o m om dess fortbestånd. Flera mer eller mindre realistiska alternativ har blivit stötta och blötta. Vi har lämnat vår gamla kära Lokal och jag har förstått att den i likhet med salig 34an trots sina brister var mycket kär för mången invånare. Lyckligtvis har det särskilt under hösten inträffat glädjande händelser också. Som vi redan har meddelat höstmötet har styrelsen kommit fram till att

- FNSiN ska bestå som självständig juridisk person.
- Vi ska fortsätta att samarbeta med andra föreningar och institutioner.

Styrelsen avvisar alla tankar på att lägga ner föreningen. Det är inte heller aktuellt att fusionera med någon annan förening. Vi har diskuterat möjligheten att bedriva verksamheten i någon annan form än den ideella föreningens, såsom en stiftelse eller ett bokförlag, men de grundläggande värderingar som FNSiN står för är så väsentliga och så speciella att föreningen måste bestå. Dessutom har den ideella föreningen ett stort egenvärde eftersom den gör det möjligt för medlemmarna att delta, träffas, lära och upptäcka tillsammans.

FNSiN står för en form av ekologisk folkbildning med betoning av *natur och samhälle (företrädesvis men inte enbart) i nordliga trakter*. Den inriktningen får vi inte förlora ur sikte.

FNSiN har genom åren ofta samarbetat med andra föreningar för att genomföra enskilda programpunkter. Vi har kunnat hålla en hög klass på programmen tack vare goda förbindelser också med institutioner av annat slag och med enskilda personer som besitter speciella kunskaper. Vi skall fortsätta detta givande samarbete och utveckla kontaktnätet dels för att göra programmet varierat, dels för att nå allt fler som ännu inte känner till föreningen men som borde vara intresserade av vad vi gör.

Vuxenskolan är en av våra gamla samarbetspartners. Den har under hösten 1996 inbjudit till närmare samarbete med FNSiN och andra nordiskt intresserade föreningar. Du ser resultat av det redan i detta program.

Vi söker lämpliga former för ett närmare samarbete med *Föreningen Norden*. Det första steget tog vi under hösten 1996, då vi lämnade den gamla föreningslokalen och placerade större delen av vårt boklager hos Föreningen Norden på Hantverkargatan i Stockholm. Ett närmare samarbete kan innebära flera fördelar. För det första är Föreningen Norden en stor organisation med ett omfattande kontaktnät, inklusive en särskild ungdomsverksamhet. För det andra har Föreningen Norden en samlings- och butikslokal (Arena Norden) i centrala Stockholm som också FNSiN i viss mån kan utnyttja. De båda föreningarna hyser samma intresse för Norden och Baltikum, men medan FNSiN strävar efter att förena inslag av natur- och kultur/samhälle i sin verksamhet har Föreningen Norden av tradition sin tyngdpunkt på kultur, såsom språk, litteratur och konst. Vi tänker också intensifiera arbetet med Ekoparken och medverka i *Förbundet för Ekoparken*.

Vi undersöker möjligheterna att modernisera vår informationsspridning som är livsviktig för att föreningen ska nå och rekrytera nya medlemmar. I klartext innebär det att vi vill pröva att sprida information via Internet. Information i tryckt form är kostsam och riskerar att försvinna i den pappersmängd som vi väl alla är besvärande medvetna om. Viktigast är inte att nå så många som möjligt utan att nå personer som delar de värderingar och det intresse som FNSiN står för.

När vi nu inte längre har någon egen lokal att betala hyra för har vi kunnat sänka medlemsavgiften. Vi räknar ändå med att kunna anlita gästföreläsare och på annat sätt ytterligare höja standarden på programverksamheten.

Vi förbereder nytryckning av vår storsäljare, *Gotska Sandön*, under våren och planerar att senare publicera flera böcker eller småskrifter.

Vi tar alltså nya tag i förhoppning om att med ett gott nytt år följer en ny vår!

Anders Scharström

Notiser

Från Ekoparken

Programförslag

Som vi tidigare har meddelat i NOS arbetar Förbundet för Ekoparken med ett princip- och handlingsprogram. En arbetsgrupp som tillsattes i våras har lagt fram sitt förslag för förbundets styrelse och förslaget har nu skickats ut på remiss till medlemsföreningarna. Programförslaget innehåller punktvisa ställningstaganden om hur förbundet ska arbeta för att *värna, vårda* och *visa* Ekoparken.

Arbetsgruppen har bestått av företrädare för Djurgårdens hembygdsförening, Naturskyddsföreningen och FNSiN.

FNSiN-medlemmar som vill veta mer om programmet kan vända sig till Erik Elvers eller Anders Schærström (se funktionärslistan).

Bojkott av kulturhuvudstadsåret

Förbundet för Ekoparken har bestämt sig för att bojkotta kulturhuvudstadsåret. Den 24 oktober gav regeringen klartecken till Norra länken i Stockholm. Förbundet för Ekoparken anser att de miljövänliga krafterna i regeringen har blivit överkörda och om den dessutom ger tillstånd att fysikcentrum ska byggas så hotar Förbundet med att verka för en internationell bojkott av Stockholm som Europas kulturhuvudstad 1998.

Karta över Ekoparken

Förbundet för Ekoparken har sett till att det nu finns en praktisk karta över nationalstadsparken. Se recension på annan plats i NOS.

Föreningen Norden

Under hösten har FNSiNs styrelse tagit kontakter med Föreningen Norden i avsikt att förstärka samarbetet. Vi räknar med att kunna genomföra gemensamma programpunkter då och då. Förhoppningsvis kommer vi på så vis också att få nya värdefulla kontakter. I viss mån kommer vi att kunna använda Föreningen Nordens lokal, *Arena Norden*, Hantverkargatan 33, i Stockholm.

Vuxenskolan

FNSiN har under åtskilliga år samverkat med Studieförbundet Vuxenskolan. De studiecirklar som

vi på senare år har genomfört har nämligen ordnats med bidrag därifrån. Kontakterna har varit till ömsesidig belåtenhet och nu tänker vi inleda ett närmare samarbete om studiecirklar och kulturarrangemang. Ett avtal med Vuxenskolan ger oss i fortsättningen ett högre bidrag till våra studiecirklar. Vi kommer också att kunna använda en samlingslokal för relativt små grupper hos Vuxenskolan på Kungsholmen (Kungsholms Torg 8). Vi får dessutom möjlighet att i viss mån sprida information om Föreningen och våra programpunkter genom Vuxenskolan.

Vi har sänkt medlemsavgiften

Du lägger väl märke till att vi har sänkt medlemsavgiften!! Det beror på att vi numera inte har några kostnader för en permanent föreningslokal. Däremot kommer vi inte att sänka standarden på vår verksamhet - snarare tvärtom!

Provantera mera!

Vi påminner om den frystorkade fältprovianten som FNSiN-medlemmar kan köpa till det mycket förmånliga priset 25 kr/påse (bl a kycklingrätter; i handeln ca 40 kr). Ev frakt tillkommer. På 8 påsar har du sparat in årsavgiften! Kontakta Erik Elvers, tfn 08-85 84 88 (b), 08 - 788 2998 (a), fax (a) 08-788 1770.

Hur gick det?

Båttur i Ekoparken

En ljuvlig sensommarkväll bidrog 15 medlemmar från FNSiN och Vänkretsen till att fylla en sightseeing-båt på en tur genom Ekoparken arrangerad särskilt för medlemsföreningarna.

Havtornsplockningen

Havtornsplockningen lockade inte mindre än ca 20 personer. Tursamt nog var bärtillgången rekordartad och efter tre timmars idogt skördande lyste buskarna ändå av brandgula bär. Även med värdret hade vi tur.

Ångestskriet

Lyssningen på det kollektiva ångestskriet fick tyvärr uppskjutas. Nytt tillfälle till våren att avnjuta detta bizarra inslag i Ekoparkens kulturliv.

Kristian Tyrann och kvinnorna

Lisbet Scheutz berättade med sådan inlevelse om Kristian II och människorna kring honom att man tyckte sig se dem framför sig. (14 åhörare)

Djurgårdsvandring

En strålande dag på gränsen mellan höst och vinter vandrade vi (8 deltagare) ut på Djurgården till Waldemarsudde. Efter att ha sett utställningen av Bruno Liljefors verk värmdes vi oss vid Eketorpets dignande kaffe- och kakbord innan vi anträdde vandringen tillbaka.

Himalaya

Bergsbestigare Lindblad gästade oss igen med sköna, fantasieggande och hisnande bilder från sina expeditioner på världens högsta höjder. (18 deltagare)

Program januari mars 1997

Studiecirklar

Vi erbjuder tre studiecirklar denna säsong, i samarbete med Vuxenskolan. Anmäl dig så snart som möjligt.

Danska

Tid: Torsdagar kl 18.00. Start i mars.
Plats: Vuxenskolan, Kungsholmstorg 8

Vi bekantar oss med det språk som språkhistoriskt faktiskt är svenskans närmaste släkting och därmed också med vårt sydvästra grannland. Med hjälp av tidningsartiklar, faktatexter om Danmark visor och skönlitterära texter tränar vi ordkunskap, läsförståelse och hörförståelse.

Fem sammankomster om vardera tre timmar
Pris: 375:-

Anmälan Tfn 08-652 77 66 (Vuxenskolan)

Upplysningar: Anders Schærström, tfn & fax 08-758 30 03 (b), tfn 08-665 29 17 (a)

Fornsvenska

Måndagar: 18.00. Start i februari.

Nedanstående uppgifter är preliminära.

Cirkeln avses innehålla 5 sammankomster, varannan måndag och/eller tisdag. Start mellan mitten av februari och början av mars.

Med fornsvenska avses skedet mellan runsvenska och (äldre) nysvenska, ungefär 1225-1525. Svenska

språket förändrades i flera avseenden kraftigt under denna tid till följd av (låg)tyskt inflytande under Hansatiden.

Från den tidigare delen av perioden finns texter bevarade i t ex landskapslagarna och Erikskrönikan, från den senare delen t ex Engelbrektsvisan och städernas "tänkeböcker" (rättegångsanteckningar m m) Cirkeln behandlar uttal, ordförråd, grammatik m m och vi övar oss i textläsning.

Pris: 375:-

Anmälan Tfn 08-652 77 66 (Vuxenskolan)

Upplysningar: Erik Elvers, tfn 08-85 84 88 (b) 08-788 2998 (a).

Geologi - minicirkel

Cirkeln omfattar två teoretiska sammankomster och en exkursion.

Kvällssammankomster onsdag 9 april och tisdag 15 april Lokal: Vuxenskolan, Kungsholmstorg 8.

Exkursion till Lindormsnäs den lördag 19 april

Ledare blir *Karl-Erik Perhans* från naturgeografiska institutionen vid Stockholms universitet, en bland FNSiNs medlemmar välkänd och uppskattad cirkel- och exkursionsledare.

Anmälan: Senast den 21 mars. Tfn 08-652 77 66 (Vuxenskolan)

Dessutom erbjuder Vuxenskolan en cirkel i **Isländska**

Onsdagar kl 18.00. 15 timmar. Vuxenskolan, Kungsholmen. Pris 375:-

Upplysningar och anmälan: Tfn 08-652 77 66 (Vuxenskolan)

Övriga programpunkter

En kväll om Gotska Sandön

Tisdag 21 januari kl 18.30

Plats: Fältöversten, Grupprum 4.

T-bana till Karlaplan.

Vi presenterar bilder och berättelser, fakta och fantasi samt sanningar och skrönor om den ljuvliga och hemlighetsfulla ön. Medverkar gör undertecknade samt Roger Uhlin.

Erik Elvers 08-85 84 88 (b) 08-788 2998 (a)

Anders Schærström 08-758 30 03 (tfn & fax, b) 08-665 29 17 (tfn, a)

Sagabilder av svensk vendeltid

Torsdag den 6 februari kl 18.30
Plats: Arena Norden, Hantverkargatan 33

Skrivna källor från ca 700 till ca 1350 e. Kr. ger glimtar av personer och händelser från svensk vendeltid (550 - 800 e.Kr.). Mycket är rena rövarhistorierna, inte minst Saxo grammaticus röriga Historia danica. Ändå framskymtar i de mindre fantasifulla sagorna en bild med överensstämmelser i personnamn och kronologi. Framställningen, av Jan Bergström, skall beröra åtta östgotakungar på 600- och 700-tal och deras relationer med omvärlden.

(Jan Bergström är professor på Riksmuseet och medlem i FNSiN. Han har tidigare hållit ett mycket uppskattat föredrag i FNSiN om vikingatidens ekologiska insikter som de avspeglas i Eddan. Se även NOS nr 2/1990. Red:s anm.)

Skidtur i Täbyskogarna

Söndag 2 februari

Preliminärt: samling kl 10.20 vid Vallentuna stn.

Grundtanken är, som vid tidigare tillfällen, att vi ska åka skidor mellan två grenar av Roslagsbanan med start i Vallentuna och mål i Hägernäs.

Detaljerna i turen måste dock bestämmas på ett sent stadium med hänsyn till snötillgång, väder och andra omständigheter. Kanske är en annan uppläggning att föredra. Skulle snön utebli så får vi kanske göra en fotvandring i stället.

Ring därför fredag eller lördag så bestämmer vi.

Anders Schærström, tfn 08-665 29 17 (a), tfn & fax 08-758 30 03 (b)

Solnedgång vid Upsala högar

Lördag 8 febr ca kl 16.49

Solen kan ses gå upp eller ner i rät linie utefter Upsala högar vid tre viktiga tidpunkter under året: vinterbörjanblotet 3 nov, midvinterblotet 8 febr och Valborg 29 och 30 april. Några gånger har vädret tillåtit oss att kontrollera detta - vi hoppas på en fin dag denna gång. Ev hinner vi också med ett besök å f d Ofvandahls konditori, Gustavianum eller annan sevärdhet om intresse finnes. Vid mulet väder inställs utfärden.

Prel tågtider: SJ-tåg från Sthlm C 15.03, Märsta 15.27 till Upsala 15.50. Tidigare tåg vid utvidgat besöksprogram. Kontakta Erik Elvers, tfn 08-85 84 88 (b), 08 - 788 2998 (a), fax (a) 08- 788 1770 **snarast** om det är något särskilt DU vill se i Upsala!

Tur på långfärdsskridskor

Söndagen den 16 februari

Nu ligger isarna igen! Detaljerna för turen fastställs naturligtvis med hänsyn till de aktuella is- och väderförhållandena. Ring därför Björn Setterberg lördag kväll 21.00 - 22.30 ang. samling, planerad färdväg och andra upplysningar om söndagens tur. Tfn 08-640 47 52

Utrustning: Ryggsäck med ombyte i plastpåsar + matsäck, ispic med x-tra stav alt. två stavar. Isdubbar, livlina (ej obl.) Glöm ej rastplagg!

De som har frågor om utrustning eller vill träningsåka på ex.vis Östermalms IP, kontakta Björn i god tid före turen.

Vårmöte

Torsdag 20 mars kl 18.15

Plats: Forsgrenska Medborgarhuset, Bondesalen T-bana till Medborgarplatsen, Stockholm.

Medlemmarna i Föreningen Natur och Samhälle i Norden kallas härmed till ordinarie medlemsmöte (vårmöte) på ovan angivna tid och plats.

Dagordning

1. Val av mötesordförande, mötessekreterare och två justerare
2. Fastställande av röstlängd
3. Mötets behöriga utlysande
4. Fastställande av dagordningen
5. Protokoll från höstmötet den 28 november 1996
6. Verksamhetsberättelse för 1996
7. Resultat- och balansräkning för 1996
8. Revisionsberättelse för 1996
9. Fastställande av balansräkning
10. Fråga om ansvarsfrihet för 1996 års styrelse
11. Motioner (skall vara styrelsen till handa senast tre veckor före vårmötet)
12. Evt fyllnadsval till funktionärsposter
13. Övriga frågor

Efter det formella mötet håller Anna-Lisa Augustsson föredrag om sin resa

med bushtaxi till Guinea-Bissau.

Se särskild notis nedan.

Med bushtaxi till Guinea-Bissau

Föredrag

Tid: Torsdag 20 mars, ca 19.00 (efter vårmötet)

Plats: som ovan

Anna-Lisa Augustsson berättar till sina bilder om en resa med bushtaxi från Gambia via Senegal till Guinea-Bissau.

Gambia har i många år varit ett populärt mål för skandinaviska turister och Guinea-Bissau är ett av de länder där Sverige bedriver utvecklingsbistånd, dock icke utan svårigheter. Under sin resa i Guinea-Bissau besökte Anna-Lisa olika folkstammar och bodde i deras byar dels på fastlandet, dels på öarna, dit man tar sig med lastbåt och pirog, och fick uppleva såväl vardag som fest.

Föredraget handlar framför allt om Guinea-Bissau.

Anna-Lisa Augustsson 08-628 06 62

MED FNSIN I EKOPARKEN -

Kvällsvandring i Slottsparken

Preliminärt fredag 4 april kl 19.00

Vårkvällsvandring i Ulriksdals slottspark är en av de stående programpunkterna. Vi går omkring ca 2 timmar i naturvårdsområdet på Ulriksdalsåsen och i slottsparken. Några gånger har vi haft turen att se en kattuggla. Kvällste hos reseledaren efteråt för dem som vill.

Samling utanför T-banestation Bergshamra (linje 23; norra utgången "Bergshamra torg") kl 19.00.

Erik Elvers tfn 08-85 84 88 (b), 08-788 2998 (a)

Gotska Sandön

Pingsthelgen enligt följande:

Avresa fredag 16 maj eller pingstafton 17 maj.
(efter önskemål och plats)

Återresa annandag pingst 19 maj.

Liksom förra året är det möjligt att välja mellan utresa på fredagen och på lördagen. Den som kan resa redan på fredagen får på så sätt ungefär 3½ dag på ön i stället för 2½ om man reser på lördagen. Den extra dagen är att rekommendera. Eftersom det kan vara svårt för en del att ta ledigt en vardag har vi emellertid fördelat bokningarna på de båda avresedagarna.

Avresa från Nynäshamn enligt önskemål och plats fredag eller lördag (I skrivande stund har vi inte fått uppgifter om avgångstider). Återresa från ön på annandagen. Överresan tar drygt tre timmar.

Preliminära priser

Inkvartering	Avresa fredag	Avresa lördag
stuga (fyrbäddsrums)	1250	1115
hydda	1025	965
tält	950	915

Barn under 7 år utan egen bädd gratis. 7-12 år 25 % rabatt

Utförligare upplysningar kommer i nästa program. Förmöte hålles i vanlig ordning ett par veckor före avresan.

Anmälan snarast till Erik Elvers (se nedan)

Upplysningar:

Erik Elvers 08-85 84 88 (b) 08-788 2998 (a)

fax arb 08-788 1770

Anders Schærström 08-758 30 03 (tfn & fax, b)

08-665 29 17 (tfn, a)

Föreställningar om nationalkaraktärer kring 1910

Erik Elvers

Som väl många har sett i tidningarna har Nationalencyklopedien nyligen utkommit med sitt sista band, ca 6 år efter det att det första bandet kom. Under två årtionden i början av seklet, mellan 1903 och 1923, utkom en av dess föregångare, den berömda andra upplagan av Nordisk Familjebok (ofta kallad "Ugglan" efter en av dekorerna på banden - understundom kallas den även Stora Humanistupplagan beroende på dess rikedom på fakta i fråga om historia, biografier osv. Något mindre utförlig är den i en del naturvetenskapliga frågor.)

På en del punkter är Familjeboken skrämmande aktuell, t ex artikeln om Balkanhalfön som - tryckt 1904 - avslutas med orden: "Den stundom uppdykande tanken på en konfederation af Balkanstaterna synes på grund af de skarpa politiska och kyrkliga motsatserna ega ringa utsikt att i en öfverskådlig framtid kunna förverkligas."

Vad gäller biografier över historiska personer står den sig ganska eller mycket väl än idag. Andra artiklar läser man med ett nostalgiskt leende, som den om Körkonst vilken illustreras av 19 figurer över kuskens ställning på kuskbocken och olika sätt att hålla tömmarna. Andra artiklar åter läser man med mera löje, som Kyss (24 spaltcm) som inleds med definitionen "ett slags sugande muskelrörelse med läpparna, använd som uttryck för en känsla på så sätt, att läpparna tryckas emot ett lefvande väsen eller ett ting".

En punkt där dock tiden gått förbi Familjeboken är dess beskrivningar av olika folkslag. Här nedan återges en del exempel på dess alltför många svepande karakteriseringar.

För att börja hemmavid, kan man inhämta följande om svenskarna: "Allmänna karakteristiker av svenskarna, deras konst och litteratur lida av olägenheten, att de i största utsträckning måst fotas på överklassen, som är och har varit starkt uppblandad med utländskt blod, framför allt tyskt. ... Även om man bortser från denna invandring liksom från klasskillnader och ovan nämnda verkliga eller förmenta rasolikheter, är det klart, att i ett så långsträckt land som Sverige med dess skiftande naturförhållanden måste folkskillnader förekomma, beroende på olika levnadsätt, närings- och naturförhållanden. Befolkningen på de större, jordbruksupptagna slätterna, särskilt i Skåne, avviker genom sitt breda gemyt och sin praktiska läggning betydligt från de fantasirikare och rörligare invånarna i de nordligare skogs- och bergsområdena,

där jakt och boskapsskötsel varit huvudnäringar och sydligare inflytanden gjort sig mindre gällande. Den händiga och livliga fiskarbefolkningen vid kusten och i skärgårdarna har också sin särprägel. ... Om man vill sammanfatta det, som kännetecknar folket i gemen, utan hänsyn till ovan antydda skiljaktigheter, stannar man vid antaganden och förmodanden. Svenskarna ha säkert bevarat mera av primitivitet och rå kraft än danskarna, men äga mer avslipning och måttfullhet än norrmännen, i viss mån beroende på, att överklassen mera övervunnit bondekulturen i Sverige än i Norge, varför den framhållna skillnaden framträder mest i jämförelse med våra centralare bygder. I allmänhet synes man böjd att tillskriva svenskarna en viss förmämhet i uppträdandet, stundom övergående i stolthet och tröghet och understruket av folkets fysiska företräden och ofta kraftiga gestalter, ibland förenad med översitteri och en viss svaghet för bravad. Andra drag äro gästfrihet och vanligen frånvaro av småaktig beräkning, självständighetskänsla, ordningssinne, böjelse för samfundsmässig samverkan, naturvetenskaplig och teknisk begåvning samt naturkänsla och lyrism. Självständighetskänslan har närts av landets strid mot yttre fiender och av böndernas framgångsrika kamp mot försöken att hitflytta det kontinentala godsherreförtrycket. I byar och socknar ha bönderna själva handhaft sina angelägenheter sedan urminnes tider och därmed grundlagt sin samhällsanda och utbildat sin administrativa begåvning. Naturens karghet har understött den mekaniska fallenheten. En framträdande egenskap hos svenskarna är deras brist på smidighet, varmed sammanhänger bristen på psykologiskt och ekonomisk sinne samt en viss lojhet, korsningen av tröghet och hetsighet, blandningen av hårdhet och fantasi. Typiska äro våra dryckeslag, fotade på redan i hedendomen utbildade religiösa dryckesceder, med sin stelhet och högtidlighet vid gilletts början, som sedan övergår i en obalanserad hängivenhet åt ruset, då det frusna lynnet slår över i den motsatta ytterligheten. Något liknande är det med arbetet, dikten och forskningen, huvudstyrkan ligger i anloppet, den storslagna planen. I stort sett äro svenskarnas goda sidor många och ägnade att göra dem sympatiska för andra, medan deras dåliga äro värst för dem själva."

Om samerna kan man - givetvis under uppslagsordet Lappar - inhämta: "Lapparna äro vanligen glada, vänliga och godmodiga människor, som för det mesta utmärka sig för snabb uppfattning och

stor livlighet. Umgänget med en mängd olika människor ger också fjällapparna en viss världsvana. ... Den ofta hörda beskyllningen för mistänksamhet visar sig, om man kan tala och umgås med dem, ej vara synnerligen grundad. De äro i allmänhet sparsamma och försiktiga i affärer. Ärligheten är god; i åtskilliga trakter är dock rentjuveri ett svårt ont. Nykterheten är numera, åtminstone i vårt land, mycket tillfredsställande, och även i övrigt stå lapparna i sedligt avseende ganska högt, utan att dock både svårare och lindrigare brott äro alldeles okända bland dem. Renligheten är, åtminstone vid tanke på de svåra förhållandena i de rökiga kåtorna, fullt tillfredsställande; i de nordligaste trakterna är det dock mycket sämre beställt med den. Lapparna vanligaste fel brukar vara klen energi och bristande fasthet. Alltför lätt resignera de under fattigdom och elände, och alltför ofta sakna de kraft att rycka upp sig ur iråkade olyckor, vare sig dessa äro självförvållade eller icke. Lika flitiga och uthålliga som många äro, lika lata och liknöjda äro andra, och enär fjällapparnas arbete alltid i voss mån måste vara ömsesidigt, fördärvas ej sällan renskötsel förhållandena i en hel trakt däreigenom, att en del av nomaderna försummar sina plikter. I förhållande till den högre bildning, som kommer en och annan till del, visar sig också bristande fasthet på ett olycksdigert sätt."



Rysk bonde.

Några folk i Europa beskrivs också, med högst varierande grad av detaljering.

Albanien (då ännu ett landskap i det europeiska Turkiet): "Till karaktären äro albaneserna grymma och opålitliga, men tappra och oförfärade, med håg för vapenbragd och avsky för regelbundet arbete. Det är endast få albaneser, som icke i sin ungdom tillhört något af de många rövarband, som göra bergen icke blott i Albanien, utan även i Tessalien och Macedonien osäkra."

Frankrike (i anslutning till den ringa folkökningen): "Denna låga fruktsamhet är åtminstone delvis frivillig ("tvåbarnssystem") och innebär då ett uttryck för de ekonomiska synpunkternas övervägande herravälde - ett för det franska folket utmärkande drag."

Irland (ett med Storbritannien förenat konungarrike): "Irenerna ha ett lättroligt sinne och sakna därför eftertänksamhet, ihärdighet och självbehärskning. De älska sång och musik, ha sinne för konst och vältalighet, äro sluga, skarpsinniga och kvicka. Men i allt sitt görande och låtande äro de ytliga; de äro opålitliga arbetare och icke vuxna stora uppgifter. "Paddy", som irländaren brukar kallas, är godhjärtad och förtroendefull, men förtjänar icke själv förtroende, ty han sviker det lätt, håller sig icke mycket till sanningen, är lättretlig och böjd för våldsamheter. Å andra sidan fördrager han nöd och brist och är nöjd, om han blott har potatis." Detta tryckt två generationer efter den katastrofala potatismissväxten 1846-47, man rodnar.

Boken undviker beskrivningar av skottarna. Under uppslagsordet Hälsning kan man däremot inhämta om engelsmannen att han mekaniskt hälsar *how d'you do?* (hur mår ni), utan att just vänta på svar.

Italien: "Stor livlighet, lidelsefullhet, snabb fattningsförmåga, livlig fantasi, naturlig behagfullhet i umgänget, anlag för konst, sinne för det sköna samt nykterhet äro egenskaper, som utmärka I:s folk. Många av folkkaraktärens skuggsidor, såsom brist på uthållighet och ordning, bristande ärlighet och plikttrohet, ävensom bristfällig folkbildning äro delvis följder av det långa tyrannregementet."

Portugal: "Portugiserna äro icke vackra. De äro i allmänhet småvuxna med vårdslös och tung gång och starka anlag för förtidig fetma, med oregelbundna drag, tjocka läppar, trubbig näsa, mörk hy, till en del negerrassens kännemärken. Av kelterna ha de ärvt en sjuklig böjelse för omogna nyheter, en löjlig stortalighet, särskilt då det gäller portugisiska förhållanden, brist på politisk sammanhållning, men å andra sidan även ett glättigt och gemytligt sinne ("les portugais sont toujours gais"), en tjänstvillighet och artighet, som bjärt sticker av mot kastilianens högdragenhet. Lättja och olunnighet äro vidare nationaldrag, som jämte många andra

förklara, varför P. är ett land i förfall, ur vilket man hittills ej sökt botemedlet i annat än revolutioner."

Spanien: "Spanjorerna äro i allmänhet af medelstorlek och liksom riddaren från La Mancha sega, magra och muskulösa; de ha lättretligt, lidelsefullt temperament (brott mot nästans liv äro mycket vanliga, i synnerhet i s. och ö.), högt utvecklad nationalkänsla, stark frihetskärlek, förenad med lätt i hat och förakt urartande misstro mot allt utländskt. Dels i denna nationalkänsla, dels i det även hos den mest obildade bonde livliga minnet av landets stora förflutna ligger rotad spanjorens till ordspråk vordna stolthet. De från Nya världen inströmmade rikedomarna fördärvade folket och alstrade ringaktning för det regelbundna arbetet samt den lättja, håglöshet och viljeslapphet, som nu karakterisera en stor del av folket och skapat det tiggeri, som utgör en verklig landsplåga."

Ryssland: "...några ryska karaktärsdrag, som kraftigast framträda hos den ryske bonden (musjiken). Han är apatisk och älskar bekvämlighet samt avskyr ansträngningar, håller fast vid ärvda vanor samt saknar förmåga till initiativ."

Polen: "Till sinnet ha de sedan gammalt gjort sig kända som lättroliga, med snabb uppfattningsgåva, fantasirika och mycket artiga, men obeständiga och lidelsefulla, med krigiska instinkter och stark nationalkänsla."

Serbien: "De egentliga serberna äro äro ett ganska resligt, mörkhyat och magerlagt släkte av äkta slavisk typ och med slavernas poetiska, känsligt veka, för alla intryck öppna sinne, men även med deras brist på uthållighet och organiserande förmåga."

Nord-Amerikas Förenta Stater: Yankees utmärka sig för flera mindre anslående egenskaper - torrt kantigt väsen, sluten, misstrogen karaktär samt på penningförvärv huvudsakligen riktad strävan. I motsats till dem skildras söderns folk, som efter söderns viktigaste stat brukat kallas *virginians*, som mera öppna, glada, ridderliga och gästvänliga samt med vida större finhet i sitt umgänge. ... Till sina huvuddrag likna dock de olika typerna varandra tillräckligt, för att man skall kunna tala om ett amerikanskt folk. Detta folks mest framträdande sjäsegenskaper äro ett rastlöst verksamhetsbegär, oftast inriktat på materiell vinning, företagsamhet samt förmåga att uttänka stora företag och genomföra dem. I somatologiskt hänseende påminner angloamerikanen mycket om sina germanska förfäder, men olikheter saknas inte heller. Amerikanen, särdeles yankeen, är lång, mager, med skarpa, bleka anletsdrag och höga skuldror samt med ett visst drag av nervös oro. Många av dessa drag framträda ännu mer hos den amerikanska kvinnan, som är svagare, nervösare och sjukligare än den europeiska.

Även om utomeuropeiska folk kan man självfallet inhämta förbryllande upplysningar.

Eskimåer: "De äro till karaktären fredliga, hjälpsamma och gladlynta samt flegmatiska. Framtiden inger dem just inga bekymmer."

Kina: "I intellektuellt hänseende äro kineserna en rikt utrustad nation; i förstånd, skarpsinne, fattningsförmåga och minne äro de fullt jämbördiga med de högst begåvade av Europas folk. Till deras goda egenskaper höra flit och ihärdighet, tålmod, stor sparsamhet och måttlighet, lydnad, vördnad för ålderdomen samt vetgirighet; av deras fel äro misstrogenhet, falskhet och lögnaktighet, sinnlighet, girighet, krypande feighet mot överordnade, högmot mot ringare de mest framträdande. De äro utan tvivel jordens fredligaste folk. I affärer äro de fullt pålitliga."



Norsk bonde.

Japan: "Japanen har gott minne och hög intelligens. Han har skickligt upptagit i äldre tider den kinesiska kulturen, efter 1870 tillägnar han sig med energi den europeiska, men själv förefaller han ej ha läggning för upptäckter i större omfattning vare sig på det vetenskapliga eller det praktiska området. Han uppfostras till att dölja sina känslor, vilket mången gång med orätt tolkats som tecken på bakslughet. Stölder äro sällsynta, men svek i affärer försmås icke. Japanerna äro icke så pålitliga som kineserna. En japan (Itchikawa) medgiver, att hans landsmän "lämna mycket övrigt att önska i fråga om uppriktighet i affärslivet, sparsamhet, rättvisa,

självständighet, ihärdighet och mod på det ekonomiska området" och han anser, att plikt-känslan hos dem är mer utvecklad än rätts-känslan. -Japanernas ärelystnad går framför allt, och av gammalt äro de högeligen ambitiösa, en följd av deras isolerade läge och av de framgångar de under senare tider ha vunnit över européerna i både ekonomiskt och militärt avseende. Fosterlandskärleken är obegränsad och närmar sig fanatism; det är den högsta dygden. Japanerna äro mycket artiga, men hårdhjärtade, godmodiga, men hämndlystna, enkla och måttliga i vanor och levnadssätt."

Persien: "Till karaktären är persen opålitlig, feg, girig och misstänksam. Han har ett utpräglat sinne för poesi, sång, dans och skådespel, älskar vackra dräkter i bjärta färger, smycken och ädelstenar samt kan hela dagen sitta och sola sig på en divan och låta tanken följa vattenpipans rökmoln, men han kan även, om nödvändigheten så fordrar, arbeta och underkasta sig betydliga strapatser."

Negrer: "I psykiskt hänseende kan negern sägas i allmänhet stå på barnets ståndpunkt med i regel klen begåvning och livlig fantasi. Han är glad och obekymrad, ehuru stundom skenbart allvarlig; han saknar kraft och uthållighet, hänger sig ögonblickets ingivelser och snabbt skiftande stämningar samt är mycket känslig med utpräglat sinne för det komiska. Han är vidare i besittning av ett rikt inre liv, kan stundom visa prov på utpräglad vänskaplighet, men ter sig i regel skygg, misstänksam och i avsaknad av varje spår av barmhärtighet och medkänsla."

Indianer: "Vad angår andliga egenskaper, fysisk styrka och uthållighet såväl som förmåga att emotstå och övervinna sjukdomar kan indianen inte jämföras med den vite mannen."

Araber: "Hans (beduinens) förmåga att uthärda mödor och försakelser, värme och köld är otrolig. Han är ytterst okunnig i läsning och skrivning, men äger ett förvånande minne; alla bortfallande detaljer ersätter han likväl lätt med ren dikt. Beduinernas traditioner över deras släkters och hästars genealogi, varöver de äro ganska stolta, äro därför mycket otillförlitliga."

Siam: "Siameserna äro till karaktären milda, tåliga och undergivna sina myndigheter."

För att återknyta till Nationalencyklopedien så slipper dess läsare utläggningar av detta slag, så på den punkten har utvecklingen gått framåt. Samtidigt är denna grovt förenklade syn på olika folkgrupper, det må sedan vara serber/kroater, hutuer/tutsier eller andra, sorgligt utbredd. Och vi vet ju att man tyvärr inte behöver leta särskilt långt för att finna prov på den, svartskillen och negern-muppen är smakprov - prov på dålig smak - ur dagens svenska ordförråd.

Efterlängtd karta över Ekoparken

Förbundet för Ekoparken har tillsammans med Svenska Cykelsällskapet, Kungliga Djurgården, Länsstyrelsen i Stockholms län, Stockholms stadsbyggnadskontor och Solna stad producerat en detaljerad karta över nationalstadsparken.

Det är en noggrant och professionellt gjord karta. Skalan är 1:12 000. Med formatet 79x86 cm täcker den i ett stycke hela Ekoparken utom Fjäderholmarna (som är infällda) från Blockhusudden till Ulriksdal och Sörentorp. Parkområdet är informationsrikt återgivet utan att kännas överlastat. Parkleden (den skyltade cykelleden), ridvägar, elljusspår, världshus, caféer och badplatser har markerats. Av parkområdets omgivning anges endast gautnätet, strandlinjerna och enstaka orienterande namn, däribland T-banestationer.

Baksidan har utnyttjats effektivt till en utförlig text. Här finns avsnitt om parkområdets historia ända från järnåldern, om naturvärdena, om skydd och skötsel, kommunikationer och utflykter samt en förteckning över slott, museer och ett urval andra sevärdheter. Här finns dessutom en liten översiktskarta över Parkleden med delsträckor angivna i kilometer.

Kartan är som sagt nyutkommen och mycket aktuell, t ex finns den i somras öppnade gångbron över E4:an mellan Ulriksdal och Överjärva ("Ekodukten") med, liksom Roslagsbanans i augusti 1996 invigda nya sträckning över Stocksundet. Kartan är utförd i behagliga färger. Den skiljer mellan öppen mark, skog och våtmark. Däremot saknade jag höjdkurvor. Endast de högsta punkterna kan lokaliseras som utsiktsplatser. Allmänna byggnader markeras med en annan färg än övrig bebyggelse, men det är med någon förvåning jag ser att skolor räknas som allmänna byggnader till skillnad från daghem och förskolor. Textdelen redovisar som sagt parkens naturvärden med exempel på förekommande arter särskilt ur faunan. Däremot omnämnes bara eken ur floran, medan inga exempel ges av de ca 800 blomarterna. Trots dessa detaljanmärkingar är intrycket att kartan är en utmärkt presentation av nationalstadsparken.

Denna efterlängtd karta är en förträfflig vägvisare i Ekoparken, både genom sin tydlighet och genom sin textdel på baksidan. Den kan med stor behållning inte blott medföras på upptäcktsfärder i Ekoparken utan läsas hemma före och efter utflykterna. Den är läsvärd också för alla som bara vill öka sin kunskap om detta unika område, så värdefullt och ändå så hotat! Kartan säljes av Henrik Waldenström, Stockholm Sight-seeing, Skeppsbron 22. Tfn 08-21 33 35. Man uppmanas att ringa i förväg! För medlemmar i Förbundet för Ekoparken är priset 30 kronor.

Erik Elvers

Om skrock i min hembygd

Elsa Schærström

I mitt hem förekom aldrig någon sorts övertro. Inte heller i mina morföräldrars hem var man vidskeplig. Möjligen kan jag anföra ett enda undantag. Min morfar var en mycket bestämd herre, som aldrig bragtes ur fattningen, med ett enda undantag: han hade faktiskt sett en lyktgubbe. Det var mörkt och morfar var på väg hem. Då såg han plötsligt lyktgubben. Ett par meter från morfar stod han och plötsligt försvann han.

I Östra Torp* levde gammalt skrock kvar. Mina klasskamrater berättade om sådant som kom håret i nacken att resa sig på mig: det var om döda som låg med ögonen öppna och alltså tittade efter fler, och det var om den som låg på dödsbädden och såg smådjävlar dansa på täcket, och i ena hörnet i rummet stod den "store" och grinade.

I Östra Torp talade de gamle om *Nordskytten*. Det var ett annat namn för Oden eller om det var Tor. Hur som helst så nämnde man *Nordskytten*, då det stormade. Då var han ute och for i molnen.

Vår gamle kyrkvaktmästare Per Persson berättade för oss historien om *guldvaggan*. Vi satt under asken, som vanligt sommartid, och drack kaffe och hade bjudit in honom, och vi talade om att det var fattiga tider. Det var ungefär 1930. Men då berättade Per Persson, att för honom skulle framtiden i alla fall bli ljusare, någon gång. För då skulle han få *guldvaggan*. Och så berättade han om den. Det var hans föregångar, långt tillbaka i artonhundratalet, som en gång kommit upp till kyrkogården, och då stod det en sjövasker eller strandvasker och försökte på alla sätt att kravla sig över den låga mur, som omgav kyrkogården. Men det var ju förgäves, naturligtvis. En sjövasker är en person som drunknat och alltså är evigt osalig, eftersom han dött utan att ha fått den sista smörjelsen och inte blivit begravd i vigd jord. Hur som haver, kyrkovaktmästaren gick fram till den olycklige, som bad "Hjälp mig över! Jag lovar, att om du kan få mig in på kyrkogården, så skall du få en vagga av guld som jag har grävt ner vid stranden. Du eller din efterträdare här i arbetet eller dina barn skall få *guldvaggan*." Vaktmästaren tog ett tag, och ett tag till. Det var det tyngsta arbete han varit med om, och likväl hade han ju arbetat tungt sedan barndomen. Till slut var emellertid vaskern över och inne på helgad mark. Hans gestalt började försvinna, som en dimma, men innan han var helt borta lovade han än en gång: "Guldvaggan skall bli din, eller din efterträdares." Ja, så var han helt borta. Men Per Persson, som då var omkring 80, skulle jag tro, var säker. Framtiden skulle bli ljus.

Han hade haft ett hårt liv, slitit sedan han var barn, men han tycktes okuvlig, hade alltid munnen med sig. Han stod och grälade med en lika munvig

gumma en gång på kyrkogården, och just då jag passerade sade han till henne: "När jag skall grava till dig, så skall jag grava djupt." Jag ryste. Nog kunde man bli spökrädd.

Det berättades, att det en gång hade gått en underjordisk väg från den plats, där nu Östra Torps prästgård ligger (nuvarande församlingshemmet) till Västra Torp. Jag frågade honom om han visste något om den saken, men han sade, att det måste vara en skröna. Han hade sprängt så många stenar på kyrkogården, då han grävde, men aldrig sett till någon gång, sade han.

Östra Torps kyrkogård låg mitt emot skolan, så vi hade utsikt över vad som hände där. En kväll såg far, att en gumma kom gående, tyst och stillsamt, och vid handen ledde hon en liten pojke. Per Persson var där och arbetade med att gräva en grav. Tyst, tydligen överenskommen, lyfte de den lille ner i graven och där fick han kissa i alla de fyra hörnen på graven. Naturligtvis frågade min far nästa dag vad som skett och varför, och fick till svar, att det var ett medel mot sängvätare.

Rätt ofta såg vi någon av de kloka komma i skymningen med något krent barn. Det var efter ett regnväder, så det hade blivit små "pölar" i gravstenarnas små ojämnheter. Med det vattnet tvättades barnet. Det var bot mot engelska sjukan. Och jag har också hört, att regnvattnet var bra, om man hade eksem. Faktum är, att då mor drabbades av elakartad eksem, fick hon av en läkare rådet att tvätta sig i regnvatten. Men han sade inte, att det skulle tagas från en gravsten!

Man kunde skydda sig mot ondska och sjukdomar på olika sätt. Far observerade en dag, då en flicka stod framme vid tavlan och räknade, att något föll från hennes kläder. Eftersom han visste, att familjen var en smula egen, sade han ingenting, men på rasten tittade han efter. Det var en död mus. Flickan hade tydligen haft den på sig, för den hade ett snöre knutet om svansen. Vad det skulle ha botat eller skyddat mot, vet jag inte. Far slängde musen på sophögen och sade nog aldrig något om saken till familjen.

En flicka hade så rysligt mycket loppor, så mina föräldrar talade med modern en gång och bad, att man skulle göra något åt det, men föräldrarna sade, att det var lönlöst. "För se, hon avlar dem själv", sade de. Under min tjänstgöring i Västmanland hörde jag en liknande förklaring. Loppor föds av sand, så de djuren kan man inte utrota, hette det där...

*Östra Torp ligger en kilometer norr om Smygehuk.